

Butlletí

del

Centre Excursionista de Catalunya

DE BARCELONA A L'ARAN

PER BAGNÈRES-DE-LUCHON Y VENASC

(Acabament)

LA cabana del Cabellut es un bon refugi y centre de grans excursions, y encara que cobra l'hostatge un xic fort y en bons francs, no es may excessiu, quan un se fa càrrec de lo costós que es situar les provisions, el viure com en desterrament, no podent-se dedicar a altra cosa que a l'explotació dels turistes en els tres mesos que la té oberta; y com la fama corre y més aviat s'exagera, resulta que molts excursionistes hi passen de llarg per por d'esser escorxats. Emperò d'allí's frueix d'un espectacle que no té preu, perquè, además de l'esplèndida y incomparable vista sobre les Montanyes Malehides vers el sud, envisatjant l'oest se presenta un altre aixecament importantíssim, verdader esforç de formació geològica, enlairant pics y serres tant considerables com les de Gurgutes, Perdiguero (3.220 m.), les retallades d'Oo, y en son extrem el majestuós Posets (3.367 m.), ab ses propries geleres, que ab son etern moviment van esberlant-se, formant les *crevasses*, tant perilloses pera'ls excursionistes; y per altra part les xamoses valls ab ses riveres, en les quals hi corren a bots y empentes les gelades aigües provinents dels alterosos y solitaris llacs, que alimenten les neus y geleres ab llur seguit desglaç en les èpoques abonades.

Y anem baixant, ja que la contemplació de lo que s'imposa de veres a l'esperit no té poder pera aturar el decurs del temps; y comensem dinar a l'hospici de Venasc, encara que'ns afanyem serà molt tard quan arribarem a la vila.

Tenen pera mi les montanyes un encís especial, un art tant complet en el seu genre, com el tenen els marbres de ses entranyes treballats pel cisell d'un Fidies y altres clàssics, quals obres admirem; y com no'ns entusiasmarem molt més contemplant l'obra

perfectíssima del gran mestre que'ns ha donat ulls pera veure y cor pera sentir!

Per aquesta raó entenc que les obres de la meravellosa naturalesa s'han de pendre al natural, tal com són; y, si la montanya es alta y té'ls cayents ràpits y acanalats, lo que cal fer es no edificar-hi a sota, com temerariament se féu a Barèges, aixecant-hi un gran

Clix: d'Artur Mora

CANAL Y MACIU DEL PERDIGUERO AB EL PIC D'IXEYA

Casino, que fou destruit l'hivern passat per una allau, cosa ben prevista en un any en que abundin les neus com el prop-passat, que'n fou extraordinari.

Ab aquests antecedents no es d'extranyar que sigui jo un dels que s'alarmen al sentir parlar de reunir-se a Bordeaux un congrés pera tractar de l'arrangement de les montanyes. Altres persones, més ideals que pràctiques, desitgen arbitrar-les en arquitectura. A veure si a la fi conseguiran treure-ls bellesa, com succeeix ab l'aprofitament de la força en els salts d'aigua, y, al revers d'aquests, sense gaudir-se de cap profit, faran bo l'adagi de nostres avis: «El foc té aturador, que l'aigua y la neu no». Això sí: pera lo que

sempre tenim de treballar ab fe cega es pera evitar l'aterrament dels arbres, particularment dels resistents y vividors abets, verdadera providencia dels pobles situats en les majors altures, els quals, mercès al murallam atapahit de llurs boscos, conseguixen poder viure-hi ab relativa seguretat. En la Vall d'Aran, si algun desgraciat jorn se perpetrés el crim d'aterrar els boscos com fa temps se ve amenaçant per negociants gens escrupulosos ab l'excusa de poder-hi instalar l'industria de fer la pasta pera'l paper y en realitat un gros frau, molt fàcil de perpetrar donada sa situació ab tres confronts de terres estrangeres, ab les quals s'hi mantenen constants relacions, ja cal que al picar els primers abets abandonessin a corre-cuita llurs cases y esplets els habitants d'alguns d'aquells pobles, si no volien ser víctimes de les allaus que ab sa formidable caiguda farien rossolar roques, y, no tenint aturador, se multiplicarien arrasant-ho tot fins a les riveres.

Del port del Bom a l'hospici de Venasc s'hi compten 4 kilòmetres, que ab les esplèndides vistes desde aquell port y de les que segueixen del planell aon se troba la cabana del Cabellut, y, un xic a la dreta, altra de més gran que dóna hostatge als pocs treballadors que s'encatauen furgant en una mina explotada en la montanya que'n pren el nom, ens passà'l temps tant a plaer y tant depressa que, malgrat aquests 4 kilòmetres, no arribàrem a dit hospici fins a les cinc de la tarda. Allí trobàrem els primers carrabiners espanyols, els quals, cumplidors exagerats del farrigo-farrago de disposicions y pràctiques del *servicio*, no van permetre que entressim els cavalls a la cort sense que abans no'ls traguessim tot lo que portaven, fent-ne una pila al mateix camí, a cel obert; pràctica que se segueix inexorablement tant si plou com si neva com si fa sol: ni una miserable dependencia tenen pera abrigar l'equipatge y lo que pot portar un turista o vianant. Despullats els cavalls de tots els estres, obtinguerem permís pera poder entrar a l'hospici, y allí ens serviren lo més precís pera acompanyar els fiambres que'ns havia preparat la propietaria de l'Hotel Groc Verdeil de Luchon, y que tingué la galanteria de no voler cobrar, tot dient-nos que ja havíem pagat el gasto fet la vigilia, y que això era cosa d'ella, que ja sabia les dificultats que trobaríem pera dinar a l'hospici de Venasc, si es que'l trobavem obert, puix l'arrendatari estava tant cansat de no tenir ningú per culpa de les exageracions dels carrabiners, que's veuria obligat a tancar-lo y anarse'n a Venasc a guanyar-se tranquilament la vida lluny d'aquest despòtic y minúscul poder, que no té'l do de fer-se càrrec y de

considerar que l'immensa majoria de les disposicions van encaminades més bé a garantir l'idoni servey que no a fastiguejar al viatger, que no té cap culpa de si's troben tant pobrement remunerats.

Eren ja tres quarts de sis quan sortiem del repetit hospici de Venasc (1.705 m.), propietat de la vila d'aquest nom, y, junt ab la

Clixé d'Artur Mora

VALL DE L'ESSERA: SALLENT DE REMUÑE

forçada companyia d'un carrabiner pera vigilar el nostre trànsit, fèyem via atravessant el pla dels estanys ab aiguamolls y entollaments que'ns permeteren atravesar-lo a peu, tot gaudint de noves siluetes del montanyam que l'enronda, ab abets en ses parts jussanes, pelades y informes en sos enasprats cims.

El riu Essera, joganer y entremaliat, portant les primeres aigues que li vessen els estanys de les Xalenques y de Toro, corria a la nostra esquerra, riera dreta avall, augmentant el seu capital les aigues tributaries com Gregüenya, Vallhibierna y Astós, formant esplèndides cascates les de Literola, Remuñe y Aguas Pasas, que tenen grans sallents, difícils de donar-ne idea per la fotografia, per

mancar-hi lo principal, que es aquell brugit remorós tant característic, y la polsina que s'escapa de l'aigua escumejanta.

Aproximadament als 24 kilòmetres, y en un escarpat de l'altra vorera, s'aixeca un grandiós edifici que no es altre que'ls banys de Venasc, d'aigües termals sulfuroses, ab temperatures de 22 a 36 graus, concorregut particularment pels aragonesos d'aquestes altes regions, que necessiten d'aquest tractament; y així se comprèn, perquè la vida del banyista, tant pel lloc com per les diversions, se pot comparar a la clausura monacal.

Era ja capvespre quan passavem pel seu enfront, y no fou obstacle pera que l'amic Mora'n tragués una vista.

La vall de Venasc es de les més hermoses y riques dels Pireneus espanyols, confrontant al nord ab els francesos, a l'est ab les valls d'Aran y de Nuals, a l'oest ab la vall de Gistau, y al sud ab els llargs y altíssims congostos del Run.

Sa major amplada es d'uns 12 kilòmetres, o siga desde Chia a Sant Feliu de Beri. El riu Essera la rega en tota sa longitud desde'l pla de l'Estany fins als congostos del Run, o siga una extensió de 40 kilòmetres.

Dominada en son naixement pels gegantins pics de les Malehides y Perdiguero, flanquejada més avall pels pics de la Mina, de Sauvegarde, d'Alba (3.280 m.), de Vallhibierna (3.109 m.), de Castanena (2.870 m.), de Gallinero (2.024 m.), la montanya de Paderna (2.652 m.) y el coll de Lliterola (3.000 m.), es una de les regions pirenenques més dignes d'esser visitades pels excursionistes.

El riu Essera naix dessota'l Pla d'Aigualluts, aont hi ha'l famós Forat de Toro (2.024 m.).

Els principals afluents de l'Essera en la vall de Venasc són: la Renclusa de Gregüenya, Vallhibierna, Renero, Remascaró, Bisaurri y Gabàs, vora esquerra; per la dreta: Aigua d'Astós, barranc de les Someres, Aigueta d'Erist, barranc de la Cambra, Sorri, Benesal y de la Verge de Gracia.

Les més importants d'aquestes corrents per llur capdal d'aigua són: el torrent de Vallhibierna, que desaigua sota'l pla de Serrarte, l'Aigua d'Astós, sota la borda de l'Anglada; el de Remascaró, entremitg de Venasc y Ancils; l'Aigueta d'Erist, en el poble d'aquest nom; y el barranc de Bisaurri, que conflueix a l'Essera a Castell de Sos.

Ademés, es rica en fonts, com la ferruginosa de les Artigues, que tenyeix de rogenç les roques granítiques que omplenen el llit de l'Essera desde'l barranc de Renero fins a Venasc; la de Sant

Ferrer, d'aigua fredíssima, y la de Remascaró, empleada ab èxit com a restrenyent.

Y aquesta hermosa regió té pera comunicar-se ab França y l'alta provincia de Lleida camins de mala mort, camins que, per la gimnasia y grimpar d'un excursionista, poden resultar en benefici del desenrotllament físic, emperò impossible pera'l tràfec, pera'l guany de les queixalades de que n'estan tant necessitats aquells soferts habitants, sense altra industria que l'agricultura, en alguns indrets ben migrada per cert, causant pena semblant deixadesa per part dels que tindrien de fomentar les riqueses del país; y com per desgracia no coneixen més país ni més necessitats que les de la vila y cort y atendre'ls conflictes locals y d'intrigues parlamentaries, abandonen les verdaderes necessitats, y aquí, que fóra una deü d'ingressos per llurs belleses naturals y fresc y sanitós clima, se queden isolats, y sols de tard en tard són visitats pels pocs excursionistes, la major part d'aquest CENTRE, coneixedors de ses incomparables belleses.

Era quasi fosc quan passavem per la cascata d'Aiguas Pasas, d'aigües escumejantes, bullidores, ab infinitat de sallents d'immensa grandiositat.

Aprés trobàrem un pont dit *del Campamento*, que atravesa'l riu, y seguïrem per sa vorera esquerra, deixant més avall, a la dreta, l'altre pont de Cubero (1.231 m.), que s'atravesa pera fer l'excursió a la vall d'Astós y Posets, seguint nosaltres vers el selvatge y llarg congost que condueix a Venasc, deixant a la nostra esquerra la ribereta de Vallhibierna, tant coneguda pels que fan l'ascensió desde Venasc al pic d'Aneto, veritable rei del Pireneu.

Era ja ben tancada la nit (dos quarts de deü) quan arribàrem a Venasc, havent sortit a tres quarts de sis de l'hospici. Impressionats fonament per totes aquelles belleses de la vall de l'Essera, el nostre esperit s'aixecava per damunt de les miseries humanes, quan ens distraqué de les nostres abstraccions *el criado*, com ne diuen a Aragó dels moços de peu, fent-nos observar que la primera diligencia a fer era presentar-nos a la Duana, encaminant-nos-hi tot seguit; y, aprés d'un bell esperar que se'ns feya llarg per entretenir-nos d'abraçar a nostres bons amics caçaires del CENTRE, ens rebé l'administrador, home alt d'estatura, mancat de carns y sobrat de barbes, que, al començar el registre del primer sac de mà, l'amic Mora, amb l'educació que li es peculiar, li féu una senzilla observació referent a l'oportunitat de tals registres tractant-se de senzills turistes, emmostatxant-se'l tal administrador sobtadament; y ab una

atenció que no li envejo, produïda, sens dubte, per la misèria y l'avorriment, ens castigà *ipso facto* fent-nos depositar en el *almacén* (?) tota la nostra impedimenta, a l'extrem de no deixar-nos emportar ni la camisa pera dormir, tot dient que *mañana será otro día, y que después de las nueve podíamos presentarnos para el despacho*. Molestats per les primeres impureses de la realitat, sortirem

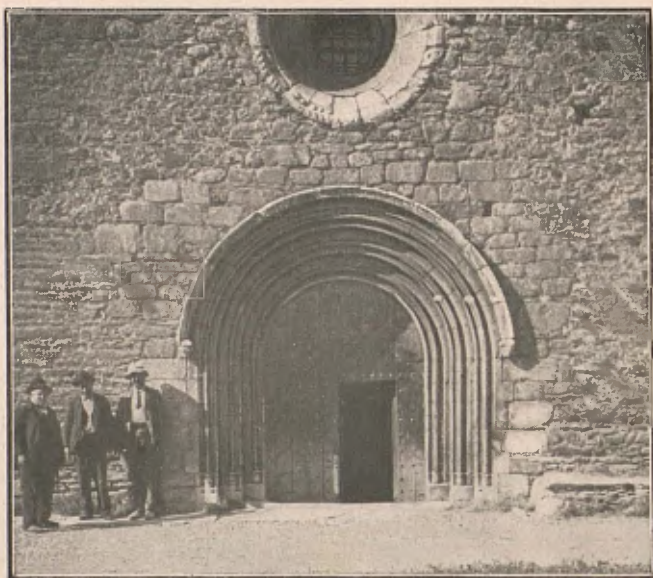
Clisé d'Artur Morn

LA VILA DE VENASC

determinats vers la Posada d'Ascón, lloc de reunió ab nostres excelents consocis senyors Mitjans, Gosch y Senitches, que, com ja he dit, havien sortit uns quants dies abans pel costat d'Aragó pera organitzar una caçera, penada y de gran resistència, pel maciu de les Malehides, als corredors isarts. Allí 'ls trobarem juntament ab nostre consoci en Joseph Pascual y Pons, altre enamorat de les belleses de les montanyes, del color y dels grans quadros de la natura, acostumat a fer les excursions sol, pera no veure-s contradit en sos esplays de virtuosa contemplació artística, y ab aquestes circumstancies tornava de fer l'ascensió al Pic d'Aneto (3.404 m.). També saludarem a un altre consoci, el senyor Artés, que per

assumptes professionals se trobava instalat en la mateixa casa Ascón; y com a coneixedor de la vila y comarca, per residir-hi temporalment, se'ns oferí y ens acompanyà per tot, a la més petita indicació; obsequis que li regraciem coralment.

Venasc es una vila de 1.000 y pico d'habitants, situada a 1.143 metres sobre'l nivell del mar. Antigament formava part del comtat de Ribagorça y avuy pertany a la provincia d'Osca, essent

Clisé d'Artur Mora

VENASC: PORTADA DE L'IGLESIA PARROQUIAL

Boltaña son cap de partit, del qual el separen 66 kilòmetres, y altres tants d'aquest al cap de provincia. Sa principal riquesa, si aixís s'en pot dir, es la recria de bestiar, principalment de mules, que són molt apreciades en les fires aon se presenten y a França especialment.

Parlen en sa immensa majoria'l castellà, el francès y una mena de llenguatge local ab terminacions constants, particularment ab o, que surten a desdir, que a nostres orelles, no acostumades, ens fan l'efecte de veres castellanades. A darrers del sigle XV se parlava un català molt castiç, com tingué ocasió de comprovar el senyor Gomis en una escriptura feta per un notari de Venasc en 1478.

En les darrerries del regnat de Felip II se construí un castell,

que, donada sa situació y estructura, semblava com un vaixell dominant la vila, essent artillat en temps de Felip V, y avuy sols en resten enderrocs sense cap valor; y crec que may n'hauria tingut, a judicar per un gravat de primers del sigle passat que he consultat.

Té la plaça major gran y ben proporcionada; una iglesia romànica, la davantera ab ull de bou y les pedres del circ forà esculpturades, y una portada ab arquivoltes, quals nervatures van seguint fins a les bases, no donant lloc a les columnetes, que tanta riquesa li donen ab sos treballats capitells; malgrat sa simplicitat, té'l valor de les proporcions, de que tant s'en preocupaven els constructors d'aquell art tant escayent y ric dins sa austeritat.

Hi ha alguns carrers típics ab cases pobres y velles, y alguna, com en la que's troba instalada la Duana, més que cap.

Se conserven algunes cases d'aspecte senyorial, restes del renaixement, ab escuts nobiliaris part dessobre de les amples dovelles de les portes foranes, y algunes torres emmarletades, essent la més característica la casa Juste, residència dels comtes de Venasc quan deixaven la del castell, situada en un carreró estret, com ho són els pocs ab que compta aquesta vila, que té per patró a Sant Marcial de Limoges, guardant-se en la parroquia una imatge de plata d'aquest sant, tant venerat en aquelles encontrades.

L'endemà passat, a les quatre de la matinada, sortiem de Venasc, augmentat nostre petit agrupament ab els bons companys senyors Mitjans, Gosch y Senitches, tant excelents excursionistes com destres y afortunats caçaires; qual entusiasme pel CENTRE queda demostrat ab el present que li feren dedicant-li l'isart que pogueren salvar de les urpes d'aquella autoritat que no vui calificar més, puix prou pena té aguantant les escomeses del seu caràcter quisquillós y petulant.

Apenes clarejava'l dia y feya fred. Erem a 11 d'Agost, y el nostre termòmetre, comprovat, senyalava 8 graus. Deixavem enrera la bonicoia vila, situada en la confluència de l'oberta vall del seu nom ab el de Barrabés pel costat de Catalunya. Té com a pobles vehins Ancils y Sarller, fòrmant un triàngul del que Venasc n'es el vèrtix.

Anavem deixant a la nostra esquerra, al lluny, el Turbon (2.492 m.), els característics pics de Sarller (2.257 m.) y Gallinero (2.719 m.), ab ses blanques congestes, entrant en el grandió y feréstec Congost, del que no'n coneixiem altra cosa que la disbauixada remor de l'aigua, per ser bruna nit quan el passàrem a la vinguda en direcció a Venasc.

Desfent el camí, passavem pel pla dels Banys a dos quarts de set, per l'hospital o hospici a les vuit, y sota'l port de la Picada a dos quarts de deu. Y qui camina, davant d'un espectacle tant gros! Les màquines fotogràfiques no paraven. Vers tramontana teniem el Portarró del Bom, ab les cabanes dels minaires dessota; més a l'est, els còncs macius de Sauvegarde y de la Mina. Un pas més y

Clixé d'Artur Mora

EL PIC DE SAUVEGARDE Y EL MACIU DE PERDIGUERO

som al cap de port, o passada, com ne diuen els aranesos. Quinze minuts emplearem pera assolir-la, y quin esplay pera la vista! quin reconeixement més implícit de nostra petitesa! Y ¿qui s'en va d'aquell mirador, malgrat els requeriments amistosos del senyor Mitjans, que menava pressa pera arribar a l'ermita de l'Artiga de Lin com més aviat millor? Ab en Mora vam quedar-nos reçagats pera fer alguns clixés de tant incomparable lloc. Tot y trobar-nos a mitjans d'Agost, encarada al nord se desenrotllava una grandiosa congesta, y cap a llevant teniem una mar de montanyes, com ones en desfet temporal. Y què pot un objectiu fotogràfic enfront de tanta grandesa? Per ben feta que resulti una vista, sempre es un

esquitx davant de la realitat. El montanyam de la Vall d'Aran, els Cómolos de Caldes, les montanyes de l'Ariège y Andorra, aixecaven llurs testes, redreçant-les a mesura de llurs forces, totes rendint vassallatge a les Malehides, que per sol ponent s'extenen ab l'exuberancia d'un poder y hermosura que cap més iguala, per més que s'hi emmirallen ab enveja, com a filla predilecta y la

Clixé d'Artur Mora

EL CAP DE PORT DE LA PICADA

millor endiumenjada d'aquesta esplèndida y extensíssima carena pirenenca, tant rica en llacs y geleres, abetars y fagedes, rius y sallents, valls y tossals, y un munt de llegendes tant interessants com les de les Ondines de les boniques tradicions del Nord.

Crec que ab nostre retard farem enfadar al bon amic senyor Mitjans y no ho desitgem pas, perquè no n'es mereixedor. Anem avall vers la Canal de Pomero, y encara una altra vista: qui s'en pot estar! Es la Tuca Blanca, ab ses congestes y tarteres, de caires vius y retallats al començament dels Clots de l'Infern, que Déu ens hi castigüés a l'estiu, puix són molt frescos els clots d'aquest Infern. Som ja a la Canal de Pomero propiament dita, y quina

congestassa! Allò es una mar de neu. Sort que es mitg presa. S'obre la Canal y sortim a una gran comarcada y tornem a veure més properes les montanyes de que abans he parlat vers sol ixent. Ja tenim el bosc de Matet a quatre passos y s'aixeca la montanya de

Clixé de l'autor

DETALL DEL GÜELL DEL JUEU

Montludo, y anem caminant ab més delit. Ja ovirem el Coll de Toro de Barrancs y la montanya de Pomeró. Compareix la boire y s'encela per moments vers la Forcanada, més no porta malícia. Avall com l'aigua y som a la vall d'Artiga de Lin. Que hermosa y que esplèndida! A cada indret veyem vistes corprenedores: al fons, vers ponent, sempre tancant l'horitzó, els Malls dels Puys y les

serres del Nere. Ens detinguerem pera fruir d'aquell espetec y xarbotament d'aigua al rebatre furienta contra les rocasses y arbres caiguts. Es el Güell del Jueu, el que fins no fa gaire's creya que era l'aigua que's fonia en el Forat de Toro, part jussana de les Malehides, y per sota terra barbotejava novament en aquest indret. Experiments fets après per medi de colorar l'aigua y altres, han demostrat no passar de llegenda aquesta suposició. En aquest punt comença'l riu Jueu, que, ab l'axelabrament de sa naixença, segueix joganer y remorós, oferint ses riberes quadros que imposen per sa grandiositat y extrema boniquesa, repetint-se ab varietat d'assumptes a cada revolt de la ribera, requadrada per altes y capritxoses montanyes aglebades y nevoses en sos cims, y vestides ab exuberant arbrat, immensos boscos de faigs y abets en ses vessants menys esquerpes y segres. Els tons esmeragdats dels prats que s'extenen a dreta y esquerra d'aquesta incomparable ribera; els arbres de varietat de lleys que festonegen la conca del riu Jueu y les grans roques escampades ça y enllà en desconcert atractívol, li donen un caràcter de bellesa difícil de descriure, com tot lo que corprèn ab sugestiva força, que es precis fruir-ho directament, pera comprendre ab els batecs de la realitat y l'aire de la vida aquells esperits delicats pera'ls quals Déu ha creat lo bell y el sentiment artístic.

A un quart de dugues arribàrem a l'hostatge de l'Artiga de Lin, a 1.290 metres, trobant els companys, que prudentment s'havien avançat, donant els darrers cops de mà y d'ingeni pera improvisar un dinar de montanya, lo que's conseguí ab certa suculencia, gracies a la requesta que féu seguir desde Venasc el senyor Mitjans, previsor com sempre.

Al bell costat de la casa-refugi y hostal, aont hi viu l'ermità, s'aixeca la capella sots l'advocació de la Verge de l'Artiga de Lin, relativament gran, y res més, considerant-la artísticament. Ens cridà l'atenció l'imatge que s'hi venera ab la dita denominació, que es de talla y triplicada, la qual vaig fotografiar per l'originalitat de l'agrupació y no per sa data, que no la faig anterior al sigle XVIIIe. Al meu entendre representen Santa Agna, la Verge y l'infant Jesús, y, no obstant, per tota l'encontrada, aon té gran crit, no es més que la Madona de l'Artiga de Lin.

Y ara permeteu-me que recordi l'ermità de l'Artiga, el guia recomanable y experimentat, en Francisco Xau, d'Aubert, que volgué acompanyar-nos per si voliem passar per la montanya de Montpuis y el bosc de Baricauba. Jove encara, representava contar

trenta y tants anys, enllitant-se poc après y morint al cap de vuit dies de pendre-n comiat.

Y seguim ribera avall, en direcció al poble de Les Bordes, y arribem a l'indret aon quasi cada hivern les allaus fan de les seves. Es conegut pel Lauet de la Simona, y pels restes que'n queden ja's comprèn que'l tal lauet es molt formidable, dels que tot s'ho emmenen, dels que no tenen aturador, per més acords que prenguin els congressistes de Bordeaux.

En cinc quarts ens presentem a Les Bordes, aigua-barreig del riu Jueu ab la Garona, aont ens sorprèn agradablement el senyor Soler, el qual, enterant-se per un telegrama de la nostra arribada a Viella, ens vingué a rebre, lo que li costà una caminada de més de 20 kilòmetres.

Vuit kilòmetres tenim de fer pera arribar a Viella desde Les Bordes, sempre per la ben entretinguda carretera que ve de Pont de Rey, y els passem sense adornar-nos-en, animats ab agradables converses y cambis de les impressions rebudes.

Tocant el pont sobre la Garona a Viella, y a mà dreta de la carretera, s'aixeca la capella dita de Mitg-Aran, situada davant del monolit-menhir del mateix nom. La capella, ab restes del convent de Sant Agustí del Panyo, es de primers del sigle XIIIe, que, segons tradició, fou fundada per Sant Paulí, y està orientada de llevant a ponent, y tota ella acusa que fou aixecada darrerament, aprofitant materials del monastir de que hem parlat. Se veu clarament que la portada es de nova orientació, donada la planta tant desfigurada.

Arribem a Viella, y, com es tard y estem un xic fadigats dels 24 kilòmetres que hem fet en el *cavall de Sant Francesc*, acabaré la relació pera descansar de la fadiga que vosaltres y jo tant necessitem.

ALFRED GAZA

NOVES ESPELEOLÒGIQUES

ELS nostres companys del «Club Montanyenc» han realitzat darrerament diverses exploracions de coves y avencs de nostra terra fins ara desconeguts, que han donat resultats altament satisfactoris pera la ciencia espeleològica.

A més de diferents exploracions y sondeigs de diverses coves de relativa importancia existents en els termes de Carme, Bruch y La Llacuna, han sigut estudiats detingudament dos importantíssims avencs: un a la Plana d'Ancosa, prop del poble de Pontons, en l'alt Penadès, y l'altre al peu del Puig d'Agulles, en el terme de Corbera.

El primer, situat al bell mitg d'aquella extensa plana, a uns 650 metres d'altitud sobre'l nivell del mar, es d'entrada molt petita y d'una fondaria total de 31 metres, constituint-lo grandiosa cova de més de 15 metres d'alçada, ab boniques y treballades estalactites; ab altra, cap al N.NE., de sol molt més baix, que igualment quedà recorregut. Sa formació, segons parer de Mossèn M. Faura y Sans, que dirigí la seva exploració, se deu a diferents períodes evolutius, començant per una depressió y seguint diversos moviments tectònics, originant-se una senzilla esquerra per entre compacta capa calça y formant-se després les cavitats com a conseqüència de les filtracions per entre les capes inferiors de guix, formant-se allavors diferents corrents subterranies que les anaren arrocegant, desprenent-se part de les capes calices superiors y quedant aixís ben constituïdes les dugues cambres que actualment formen el citat avenc.

L'altre, l'avenc de Can Roca, es encara molt més important, y sa formació's deu, segons parer de Mossèn Font y Sagué, de Mossèn Faura y de tots els demés que'l visitaren, a un enfonsament de la massa calça superior y a una corrent subterrània a través de la dolomia llacunosa, formant-se aixís grosses cavitats omplenades per successius desprendiments que originaren la seva actual formació.

Aquest avenc està situat al llit mateix d'una torrentera que reb les aigües que davallen de tota la carena y contraforts del Puig d'Agulles. Sa boca, situada al peu de la margenada, a uns 515 metres sobre'l nivell del mar, té ja un aspecte de grandiositat, deixant contemplar una fantàstica caverna de grans dimensions. Té uns dos

metres y mitg de llarg per un metre tres quarts d'ample. Son interior està format per diversos replans, y ses parets estan ornades de fenomenals y variades estalactites. La cavitat formada al segon replà mideix 23 metres de N. a S. y 17 d'E. a O., ab una alçada d'uns 26 metres desde'l sostre y 41 desde la boca de l'avenc. A la banda SE. d'aquesta cavitat s'hi obre un pou, que fou resseguit fins uns 23 metres sota l'anterior replà, quedant allavors interceptat el pas per grossa capa de pedruscall sobreposat. La fondaria total d'aquest avenc es de 64 metres.

Com se pot veure pels datos apuntats, aquests dos avencs, tant per sa configuració com per les belleses que enclouen, com per la seva especial situació, tenen gran importancia, y son estudi y exploració poden ser de resultats altament profitosos pera l'espeleologia y fins pera les necessitats d'aquelles comarques en les quals estan formats. El darrer sobre tot, per sa característica situació al llit mateix de la torrentera, qual aigua s'engoleix totalment, y per sa proximitat a les comarques d'Ordal y Garraf, rublertes d'avencs, coves y corrents subterranies de gran importancia, pot considerarse de gran interès, relacionant son estudi ab el de tot el terrer y especial constitució d'aquelles citades comarques.

Ens consta que tant per part de Mossèn Font y Sagué com per part del «Club Montanyenc», hi ha projectat un acabat estudi de tota aquella interessant comarca; com sabem també que aquesta darrera entitat té en projecte altres treballs d'aquesta naturalesa per diferents indrets y comarcades de Catalunya.

Són molt d'agrair tots aquests treballs desinteressats, y desitgem que les successives exploracions donguin resultats ben profitosos pera la ciencia geo-espeleològica y pera l'estudi complet de l'espeleologia catalana. — V.

IMATGES Y CAPELLES DE VEHINAT

(Continuació)¹

Carrer Mitjà de Sant Pere. — En mitg d'una paret quasi llisa que, fòra poques obertures baixes y més o menys altes que distreuen sa monotonia de paret del darrera d'un edifici y sos patis o jardins, hi ha, davant per davant del carrer del Bou de Sant Pere, una capella enfondida en la mateixa paret. Quasi tot l'any resta

1) Vegin-se'ls números 149 y 150.

tapada per una vidriera que resguarda un espès filat, deixant entreveure l'imatge que ocupa aquell buit, sense que puga entendre's quin sant representa. Però quan s'acosta'l 15 de Juliol, algun dia abans se comença per emblanquinar aquella paret, se destapa la capella, y apareix aquella figura vestida ab hàbit negre, compost d'una sotana negra cenyida, ab una creu vermella sobre'l pit, y un manteu tot de robes naturals. A la mà dreta ostenta una creu patriarcal, indicant ser aquella personalitat representada'l fundador d'una institució eclesiàstica. De la creu penja un drap a semblança de bandera blanca, en la qual hi campeja una creu també vermella. Es l'imatge de Sant Camil de Lelis, el fundador dels clergues regulars felipons, establerts en 1585, això es, vintisis anys abans de morir aquell son fundador.

Els vehins del citat carrer del Bou y els del carrer Mitjà més propers a la capella, a l'arribar el dia 14, vigilia de la diada del sant, guarneixen de la millor manera que saben la via pública ab penjarelles ab paper retallat, y adornen la capella de flors y lluminària no escassa.

L'existència de la tal capella no té altra historia que aquesta: en 1662 els tals clergues regulars, ministres de malalts, generalment nomenats Agonitzants, establiren en el carrer Més baix de Sant Pere, comptant ab la protecció del Marquès d'Aytona, la primera casa y iglesia. Passats un centenar d'anys pogueren engrandir la casa, y, havent sigut auxiliats pel vehinat dels repetits carrers Mitjà y del Bou y dels carrers propers, aquells religiosos volgueren mostrar-los el seu agraphiment colocalant aquella imatge en aquella capella oberta en la paret del darrera la casa conventual.

Y aquell vehinat se mostrà tant agraphit a la deferència de que havia sigut objecte, que prengué per patró a Sant Camil ab un entusiasme que encara dura y s'ha mostrat ben constant fins després de l'any 1835, en que per la supressió de les ordres regulars aquells religiosos tingueren també d'abandonar la ciutat de Barcelona; de manera que per aquesta part res ha influït el retorn dels pares Camils a Barcelona farà cosa d'una dotzena d'anys. L'imatge y la capella porten ben bé la fesomia d'haver sigut colocades allí per allà l'any 1780 y tants, y, per lo tant, abans que s'obris l'iglesia dels Agonitzants del carrer Més baix de Sant Pere, que no fou benehida fins l'any 1806.

El mateix carrer Mitjà de Sant Pere, núm. 52. — Es la que correspon an aquest nombre una casa de mitjans del sigle XVIIIe, ab sos

característics esgrafiats linials, manifestació d'una època en que aquest element decoratiu no havia conseguit el desenrotllament que conseguí en l'últim terç d'aquella centuria ab aquella esplendidesa de dibuixos y figures ornamentals que en nostra època no se sab reprendre. A l'alçada de l'entresol, y entre dos balcons, hi ha una capella decorada ab una adequada fatxadeta de caràcter jònic, aplicada indubtablement ab posterioritat a la construcció de la finca. En aquesta capella s'hi presenta l'imatge de la Verge baix l'advocació de Nostra Senyora de la Victoria.

La casa ve al davant del carrer ara nomenat de la Victoria y hauria de dir-se de la «Mare de Déu de la Victoria».

Els vehins d'aquest carrer y els del troç proper a la casa de la capelleta corresponent al carrer Mitjà cuiden de la veneració d'aquella imatge ab tanta devoció que han conseguit enriquir-la ab valioses joyes de plata que ostenta en la diada y vuit dies següents, en que se li celebra la festa, que es el 8 de Setembre.

En tal data aquella capelleta, aixoplugada per una senzilla teuladeta de dues vessants, s'engrandeix ab una graderia que s'omplena ab força flors, herbes aromàtiques y ciris. Se guarneix també la via pública ab els clàssics ornaments de paper retallat y se celebren algunes festes populars característiques, com són la sortija pera alegrar la quitxalla y distreure als grans y l'indispensable ballaruga a la vetlla, mal siga al compàs de la música d'un piano de manubri tocat per un dels distingits professors d'aquest instrument que passegen pels nostres carrers y places lluint el garbo de sa persona vestida a lo *pinxam*.

L'història d'aquesta capella indubtablement no té altra explicació que aquesta. Els Reis Catòlics, en 1487, conquistaren la ciutat de Màlaga protegits pel favor de Maria Santíssima, donant això motiu a l'origen de la Mare de Déu de la Victoria. Els religiosos mínims que intervingueren en aquella gloriosa campanya se proposaren propagar el culte d'aquesta advocació.

No havien passat més que seixanta-tres anys d'aquella data quan els frares aquells, instituits per l'insigne calabrès Sant Francisco de Paula, vingueren a Barcelona, aposentant-se en una estada propera a l'ermita de Sant Bertran, situada al peu de la montanya de Montjuic. D'allí, al cap de poc temps, passaren a la Rambla, y en 1578 se trasladaren a una capella fóra'l Portal Nou, probablement la que havia pertanyut fins al 1562 a les monges dominiques de la Mare de Déu dels Angels. Uns onze anys estigueren en aquell punt de fóra muralles, puix en 1589 ja's trasladaren al carrer Més

alt de Sant Pere, en el convent que s'havien edificat en el terror d'unes cases que'ls havia cedit un comerciant. D'aquesta última data probablement prové la propagació principalment per aquesta part dels barris de Sant Pere a la Mare de Déu de la Victòria, objecte d'especial veneració a l'iglesia de Sant Francisco, com ho indica aquella imatge que hi ha encara colocada en la cantonada del mateix temple ab el carrer de Sant Francisco.

L'indicada casa seria adquirida per aquells religiosos com a patrimoni de la Mare de Déu de la Victòria, de la mateixa manera que ho era aquell hort de la Mare de Déu, que corresponia al que ara ocupen les cases números 65, 67 y 71 del carrer Mitjà, y anant seguint pel de la Victòria, antigament de les Romaguères, fins arribar a la del número 66 del carrer Més alt de Sant Pere.

Aquest hort subsistí fins per allà l'any 1840, època en que seria venut per l'Estat als propietaris de les cases que s'hi aixecaren al cap de pocs anys. Havent passat la casa y l'hort de la Mare de Déu de la Victòria a ser propietat particular, y havent desaparegut els frares mínims, el culte de la Verge Santíssima baix aquella advocació ha arribat a ser inferior a l'iglesia de Sant Francisco que en el carrer Mitjà de Sant Pere, en aquella casa reedificada en 1778.

Plaça de Sant Pere. — En la que hauria d'anomenar-se Plaça Nova de Sant Pere s'aixopluga una capella que més val no qualificar-la, dintre la qual hi ha enquibida una cadira de forma barroera en la qual s'hi asseu la figura aquella tant pobrement vestida, que ni la capa que forma part de la tradicional indumentaria de tots els apòstols li han permès usar; y, en quant a atributs del seu suprem càrrec, apenes les indispensables claus, símbol de son poder celestial. Per tot això l'han nomenada alguns del barri an aquella estatua de pedra «Sant Pere pobre».

No té historia, perquè fa pocs anys que s'està allí y també perquè'ls pobles no solen pas tenir-ne. En cambi, l'altre, al qual podem nomenar «Sant Pere ric», es l'antic cronista d'aquell barri, qual historia guarda pera sí, y ha conseguit fama de ser «persona endreçada». Y es que, segons ja contaven els nostres avis, cada any, al punt de la mitja nit de la vigília de la seva festa, s'aixeca, deixa a un reconet les claus, que sens dubte, grosses com són, deuen ser de portes més grans que les del seu vehí, treu la pols de la cadira, espolsa y estova'l coixí, torna a agafar les claus, s'asseu altre cop, y... fins l'any que ve.

Alguns del barri que's creuen ben informats diuen que això

es una indirecta que tira aquell «Sant» als que tenen o, millor dit, han anat tenint desde temps immemorial alguna jurisdicció en l'iglesia aquella, per motiu de que sempre aquell estatge en que hi passa'ls dies, les setmanes y els mesos, constantment està ple de pols, de pedres, troços de terra y altres andròmines, sense que ningú, sinó es *quando cœlis*, se cuidi de netejar-lo. Però aquells pera'ls quals va l'indirecta deuen ser curts de vista, perquè may s'han adonat d'això, y si han sabut la feina que's donava'l sant, han sabut també fer el *tonto*.

Carrer dels Assaonadors. — En la casa que fa cantonada an aqueix carrer y a la placeta d'en Marcús, a l'alçada del primer pis, en l'angle mateix de la finca de referencia, hi ha una capella que ostenta una imatge de Sant Joan Baptista. Es de pedra, d'una mida de l'estatura regular d'una persona, sense que pugui dir-se que de colossals proporcions, y se recomana per la mística expressió del rostre. Aguanta la característica creu ab una banderola y senyala ab la mà dreta'l simbòlic anyell que presenta en el costat esquer. En el plinte de la figura s'hi llegeix la xifra del 1628, data de la construcció de la tal casa, propia del gremi que donà nom an aquell carrer, y que la posseí fins després de la supressió de les institucions gremials decretada en 1834 y la promulgació de les lleys desamortisadores, en virtut de les quals passà a ser de propietat particular.

Indubtablement el solar de la tal casa formaria part d'aquell en que hi fou establert per allà l'any 1160 aquell hospital que pera'ls de la seva niçaga que tinguessin necessitat d'acullir-s'hi féu construir en Bernat de Marcús, de qual fundació resta encara en peu la propera capella, que, dedicada a la Mare de Déu de la Guia, es generalment coneguda per capella d'en Marcús. Els béns d'aquella casa benèfica foren ajuntats als d'en Colom, com tots els de les demés cases benèfiques, al convertir-se aquell en Hospital general de Santa Creu. Més tard els Concellers traspasaren els béns del repetit Marcús, mitjansant renda, a particulars, y d'ells adquiriria'l terror de sa casa'l susdit gremi d'Assaonadors.

En aquesta casa s'aplegaven sos individus pera tractar de lo pertanyent a llur ofici y a llurs interessos industrials.

Per això dessota la capella de Sant Joan s'hi veu esculpit, dins una tarja, el segell de la mateixa corporació gremial, sostingut per dos àngels. Més avall hi ha una inscripció que fa saber que dient un pare-nostre y una ave-maria se guanyen 40 dies de perdó.

El gremi d'Assaonadors fou establert tot lo més tard l'any 1311, y, per lo tant, 283 anys més aviat que'l de París, que ha volgut ser el més antic d'Europa. Els Assaonadors de pells esculliren per patró seu a Sant Joan, sens dubte per presentar-se sempre ses imatges vestides ab pells. No'l prengueren per patró en la festa de la seva nativitat, sinó en la de la seva mort, que s'escau el dia 29 d'Agost y es nomenada de Sant Joan Degollat.

Celebraven la festa del seu patró aquells menestrals en l'iglesia de Sant Joan de la Riera del mateix nom, ab lo que contribuïen al major esplendor de la festa, que en aquella diada era regular que li dediquessin els cavallers sant-joanistes

Carrer de la Volta de Sant Cristòfol. — En la casa número 21 de aquest carrer, cantonada al d'en Jaume Giralt, o potser més propiament d'en Jaume Giraud, hi ha una capelleta dedicada an aquell sant popularisat per les varies llegendes que's conten d'ell desde fa moltes centuries. Es una esculptura antiga l'imatge que ocupa aquell buit de la paret del frontis de la susdita casa, y té la condició especial de conservar se tal com la deixà l'escultor que va treballar-la en el sigle XVIIIe y presentar la pintura ab que fou decorada aleshores, a pesar de que l'acció del temps ha alterat els colors, ennegrint-los. Indubtablement aquesta condició l'avalora.

Per sort ha caigut en bones mans; perquè l'actual propietari, l'intelligent mestre d'obres D. Antoni Faceries, a pesar d'haver tirat a terra la casa vella que hi havia allí, ha colocat el Sant Cristòfol en la nova que s'acabà a principis d'aquest any, en el mateix punt que estava en aquella, sense passar-li pel cap el repintar-lo de nou. Y, aixís, además de ser aquella esculptura un exemplar arqueològic ben estimable que'ns recorda lo que era aquest art més de doscents cinquanta anys enrera a Barcelona, es un monument històric que l'avalora.

Es aixís perquè es un testimoni de l'agrahiment que'l vehinat d'aquest carrer manifestà a Sant Cristòfol pel favor que li dispensà durant aquella epidemia del 1651, tant terrible que desde'l dia 8 de Janer, en que començà, fins als primers d'Agost, ocasionà a Barcelona 36.000 víctimes, provant-se aleshores per aquells sos devots que era cert lo que de llunyans temps ja's deya de que aquell que veu l'imatge seva no pot morir de mort violenta. Per això ha fet bé'l senyor Faceries de que, com a record dels precés d'aquells avant-passats, s'inscrivís al volt de la part superior de la capelleta: «Sant Cristòfol pregau per nosaltres». La capella no's presenta ara

sota aquella volta rònega que per tants anys l'aixoplugà; però, encara que ha perdut aquell antig aspecte, ha guanyat en visualitat y en atractiu ab la senzilla decoració ab que l'ha adornada qui escriu aquestes mal girbades ratlles.

RAMON N. COMAS

EXCURSIONISME PRACTIC

Avuy, que l'excursionisme va extenent-se cada dia més; que la seva obra va prenent ufana, donant-nos ja fruits sanitosos, y que l'afició a les nostres montanyes y als nostres monuments y joyes més preuades va despertant-se per tots els indrets de nostra terra, se fa precís organisar les nostres tasques, a fi de que l'obra de l'Excursionisme català sia posada més de relleu y els seus resultats sien encara més profitosos pera la nostra Catalunya y més encoratjadors pera empreses successives dels seus conreuadors.

L'obra portada a cap fins avuy per l'excursionisme català no pot ser de resultats més profitosos y manifestos; la tasca completa pel CENTRE EXCURSIONISTA no pot ser més remarcable ni de més trascendental importancia. Això es una veritat ben palpable y fòra de tot dubte y vana discussió.

L'influencia de l'excursionisme sobre totes les manifestacions de l'intellectualitat catalana ha sigut a totes hores reconeguda dins l'actual desvetllament de la mentalitat del nostre poble. La llengua, la literatura, l'art y les ciències naturals hi han tingut el seu principal impulsador; els descobriments arqueològics y històrics, un poderós auxiliar; y fins les ciències sociològiques y jurídiques y la mateixa renaixença de la nostra personalitat nacional ha trobat dins del camp de l'excursionisme ambient on desenrotllar-se y medis pera fer-la efectiva.

Per altra part el nostre CENTRE ha fet una obra altament educativa y d'il·lustració popular al divulgar el coneixement de la nostra terra baix tots els seus més importants aspectes: furgant per ses mateixes entranyes, regirant sos arxius y resseguint totes ses encontrades per plans y montanyes, fent ressaltar totes les bel·leses naturals y arqueològiques per ella escampades, y estudiant les festes, els usos y les costums que integren la personalitat del nostre poble.

A més, el CENTRE ha fet gran obra de cultura portant una

vida social activíssima, donant nombroses y variades tandes de conferencies públiques y organisant diversos cursos d'Arqueologia, Literatura, Folk-lore, Botànica, Geografia, Geologia, etc., tots ells ben concorreguts y de gran importancia.

Més de tot això, de lo qual hem d'estar plenament orgullosos, no n'hi ha prou. Avuy, que l'activitat catalana ha arribat a un veritable estat de ple funcionament; que'l despertar de nostra Catalunya es ja un fet; y que per tot surten y s'organisen entitats ab finalitat ben determinada, se fa més precís y necessari concretar nostra propria finalitat dins el camp de l'Excursionisme. Y quina es la tasca que pot realisar el CENTRE EXCURSIONISTA? Quina es l'obra al mateix encomanada dins la febricitat de la nostra actuació catalana?

L'iniciativa individual molt ha fet y pot fer en aquest sentit; però'ls resultats seran molt més efectius si ajuntem tots els esforços en una acció comú y metòdicament ordenada. Aquesta acció, que dins de l'Excursionisme pot realisar el nostre CENTRE, podem dirigir-la vers diferents punts, tots ells necessitant la cooperació desinteressada y decidida de tots nosaltres.

Avuy la majoria de nosaltres, — cal reconèixer-ho, — al fer alguna excursió, sols ens preocupem de lo que puga interessar-nos a nosaltres individualment, sense preocupar-nos de la nostra entitat y de lo que podria fer si tots hi ajudessim a mesura de les nostres forces. Al tornar d'una excursió apenes si se'n dóna compte a la nostra associació, y ningú's preocupa del foment del nostre museu y de les nostres diverses colleccions.

El nostre CENTRE, el dia que'ls seus medis y l'entusiasme dels seus socis li permetin, ha de realisar diferents obres socials, entre les quals cal citar: la publicació de la geografia y mapa de Catalunya; l'estudi de les comarques catalanes; l'edició de guies y monografies de nostres diferents encontrades; la construcció de refugis en nostres montanyes; la conservació de camins y fixament d'avisos pels viaranyes montanyencs; la continua y organizada defensa de nostres belleses monumentals y naturals; l'habilitació de guies especials; la confecció d'una llista de fondes y hostals recomanables; l'inventari de tot lo publicat referent a Catalunya; la creació d'una vera oficina consultiva on poder acudir en busca de datos referents a nostra terra; y moltes y moltes altres de gran importancia y utilitat ben manifesta, fins arribar a la formació d'un inventari complet y acabat de totes les belleses monumentals y arqueològiques de nostra Catalunya, de totes les obres verament

artístiques escampades per la mateixa, y fins de totes les més importants belleses naturals de que està rublerta nostra terra catalana.

Més pera això — cal repetir-ho — es precis la cooperació de tothom, y si avuy no es possible fer-ho tot, hem d'intentar fer alguna cosa y hem de preparar-nos pera fer factibles tots aquells ideals de la nostra obra colectiva.

Pera començar es altament necessari'l continuat recull de datos que puguen servir-nos de fonament pera nostres successives tasques. Al tornar d'una excursió particular o colectiva fóra molt convenient que tots els nostres consocis deixessin al CENTRE una nota ab l'itinerari recorregut, punts visitats, guies que'ls hagin acompanyat, fondes o hostals en que s'hagi viscut, tarifes de preus, estat dels camins, etc.; en una paraula, una nota de tots aquells datos y observacions que baix un o altre aspecte puguin interessar a l'Excursionisme, sent d'utilitat pera les nostres tasques socials. Ab l'ordenació de tots aquests datos y ab l'ajuda dels nostres socis delegats podriem preparar la realisació d'algun dels esmentats ideals que ha de perseguir y persegueix ben gustosament el CENTRE EXCURSIONISTA. Fent-ho aixís realisariem un excursionisme pràctic, fariem obra verament profitosa y continuariem les tasques ja glorioses de la nostra associació.

En el número passat se parlava, desde aquestes mateixes planes, de la vida de montanya y de les excursions hivernenques, com a sortides esportives y d'utilitat científica. Fent aquelles excursions montanyenques podem fer molt bé aquest excursionisme pràctic de que venim parlant, y l'obra que aixís se realisi, ajuntada a la que vinguin practicant els aimants de les belleses monumentals de nostra patria, els aficionats a l'arqueologia, els que's dediquen als estudis geològics, els folk loristes y fins el mer contemplatiu de la mare naturalesa, contribuirà an aquesta obra grandiosa, educativa y patriòtica de l'Excursionisme català.

Més pera això es precis que tots hi posem el coll, com vulgarment se diu, aportant les nostres iniciatives y els nostres treballs individuals a la contribució d'aquesta obra colectiva que entre tots hem de realisar. Pera això es necessari que en les nostres visites y excursions tractem sempre de fer obra profitosa en aquest sentit, fixant-nos en tot lo que'ns-e sia permès observar, anotant en nostre carnet d'excursions tots els datos y observacions recullides y no despreciant-ne cap, per modest que'ns-e sembli, que devegades el detall més insignificant contribueix poderosament a una aclaració necessaria o a un descobriment importantíssim.

L'any 1884 l'«Associació Catalanista d'Excursions Científiques» va publicar un *Memoràndum de l'Excursionista*, quals prescripcions són ben utilíssimes y dignes de tenir-se en compte pera'l cas concret de que ara venim parlant. Per creure-ho realment d'utilitat passem a fer-ne un petit resum. Començava per recomanar una relació descriptiva dels itineraris a seguir, medis de locomoció, distancies y ressenya dels camins ab els accidents naturals del terror y sos encontorns, vegetació, constitució geològica, poblacions, monuments y altres llocs visitats, ab totes les observacions y datos que's creguin pertinents. Recomanava l'anotació dels noms topogràfics, altituds y orientacions; situació especial dels llocs visitats; aspecte general; datos històrics y tradicionals; condicions climatològiques; usos y costums de la localitat; detalls orogràfics y hidrogràfics, etc., etc.; tot lo que avuy pot fer-se molt millor que abans, valent-se, ja dels nombrosos datos recullits, fent moltes vegades tant sols obra de comprovació y rectificació de datos y observacions ja publicats ab anterioritat, o bé d'ampliació ab nou aplec de notícies, fotografies o altres medis conduents al mateix fi.

Doncs bé: aquest mateix *Memoràndum*, ampliat o armonisat ab les especials aficions de cada hu, es lo que hauriem de tenir present tots a l'efectuar les nostres excursions, si voliem que'ls resultats de les mateixes afavorissin no sols les nostres mires especials, sinó també aquella obra o aquelles tasques que les entitats excursionistes de la nostra terra estan cridades a portar a terme per sa propia naturalesa y pera contribuir a la general cultura y educació de la nostra renaixenta nacionalitat.

Si ab aquesta mira altruista y patriòtica realisavem les nostres excursions, no s'ha de dubtar que molt prompte tindriem un veritable arsenal de datos concrets y verídics sobre nostre terror, que, ajuntat a l'obra que ja venen realisant de temps alguns dels nostres més actius y distingits consocis, ens daria per resultat final l'assoliment o conversió en realitat palpable de totes aquelles finalitats que més amunt hem senyalat a l'Excursionisme català. Aixís se faria obra pràctica y realment profitosa.

Aixís es d'esperar que ho vindrem fent en lo successiu tots els que formem part del CENTRE EXCURSIONISTA pera bé y enaltiment de la nostra institució y per amor y veneració a la terra que'ns ha vist néixer y que tots desitgem veure engrandida y dignificada.

EDUARD VIDAL

XALET-REFUGI D'ULL DE TER

(CURS DE LES OBRES)

VAN seguint ab tota activitat les obres de construcció del Xalet. A l'escriure les presents notes les parets s'aixequen fins arran de primer pis, y es d'esperar que abans d'acabar el mes, si'l temps no ho destorba, quedin closos els arcs de descarga, d'ont arrenca la volta de l'edifici.

Aquest tindrà de romandre aixís durant la llarga hivernada. No es possible, ateses les fredes temperatures que en aquell alterós planell ja comencen a sentir-se, seguir les obres més enllà d'aquest mes. No obstant, en l'estat en que aquestes quedaran, no es de tómer que les rigorositats de l'hivern puguin perjudicar-les: les macisses parets y els forts estrebs que les apoyen són prou sòlits pera, sense coberta, resistir les inclemencies de la freda estació.

En l'estat actual en que's troben les obres, no es costós formar-se càrrec de l'esveltesa y caràcter que tindrà l'edifici.

La seva magnífica situació, que'l fa ovirador de bon troç abans d'arribar-hi, causa bona sorpresa a l'excursionista. Venint de Fresers, a l'embocar el Coll de la Marrana, se presenta majestuosa la robusta mole del Xalet, donant vida al desolat planell d'Ull de Ter, qual quietut sols torba'l remoreig del riu escorrent-se entre l'ampla clapissa. Pera'ls que venen del Conflent ha de produir-los semblant efecte a l'atravesar l'artificiosa frontera per la Portella de Murens; y encara es més agradable l'impressió que sent l'excursionista que, remontant la vall del Ter, desde'l Pla dels Hospitalets ovira a llarga distancia, brindant-li repòs després de la ferma pujada, els murs del Xalet, que, com centinella avançat, sembla guardar aquelles augustes solituds.

* * *

L'Ajuntament de Camprodon, volent-se associar a la nostra obra, ha inscrit també'l seu nom en la llista de subscripció que segueix oberta pera atendre'ls gastos de la construcció del Xalet. Ens consta que aquesta conducta serà imitada pels demás Ajuntaments d'aquelles comarques, on tant ben rebuda ha sigut la nostra empresa.

Ademés, la colonia que estiujeja a Camprodon organirà una

funció teatral, el producte de la qual ha ingressat en nostra subscripció. Ens complavem en manifestar el nostre agraïment als organitzadors de la mateixa y als artistes que desinteressadament hi prengueren part, així com a la Junta del Casino, que cedí'l local gratuïtament.

* * *

A fi de donar a conèixer la nostra obra y fomentar la llista de subscripció, el CENTRE ha publicat una hermosa postal reproduint el projecte del Xalet, deguda a l'autor del mateix, senyor Martorell.

Preguem als nostres associats que procurin donar la major circulació possible a la mateixa.

REVISTA DE REVISTES

Boletín de la Sociedad Castellana de Excursiones, núm. 56, Agost de 1907.

Entré altres diversos treballs publica uns *Artículos de vulgarización histórico-financiera*, per C. Espejo; altre sobre *Pleitos de Artistas*, per J. Martí y Monsó; y la continuació de la *Reseña de los documentos históricos inéditos existentes en los archivos eclesiástico y municipal de Dueñas*, per Amador Salas.

Boletín de la Real Sociedad Geográfica, volum XLIX, corresponent al tercer trimestre d'enguany.

Junt ab altres importantíssims treballs, publica aquesta notable Revista la continuació de la traducció de l'interessant ressenya *A lo largo del río Ara*, per L. Briet, contenint aquesta part tota la vall de Broto, ribera de Fiscal y Boltaña, acompanyant-la diferents gravats de llocs notables d'aquelles encontrades pirenenques.

Boletín de la Sociedad Española de Excursiones, núm. 174, Agost de 1907.

Aqueixa notable Revista publica en el present número un treball sobre *Sillerías de coro españolas*, per Pelay Quintero, y una interessant secció de *Noticias arqueológicas y artísticas*, acompanyant-lo també diverses làmines soltes d'un bon gust ben remarcable.

La Montagne, Agost de 1907.

Además de les seves acostumades seccions de Crònica alpina, *Bibliografía y Crònica del C. A. F.*, publica en aquest número un notable treball

de René Godefroy sobre *El macís de Charbonel*, ab gravats reproduïnt hermosos paisatges d'aquella encontrada dominant de l'alta Maurienne.

Bulletin Hispanique, Juliol-Setembre de 1907.

Aquests Anals de la Facultat de Lletres de Burdeus y de les Universitats del Mitg-dia de França, publica, en el seu núm. 3 d'aquest any, entre altres d'interessants, un treball de P. Paris sobre *Passeigs arqueològics per Espanya, I. El Cerro de los Santos*. També en la seva secció de Bibliografia s'ocupa de l'obra *Sant Pere de Roda*, de nostre company A. de Falguera, baix l'autoritzada firma de J. A. Brutails.

The Alpine Journal, núm. 177, Agost de 1907.

Aquesta important Revista anglesa publica, com sempre, interessants treballs que acompanya de diferents gravats. Entre'ls que formen aquest número hem de citar: *A través els Graians*, per A. E. Field, ressenyant aquesta atrayenta excursió alpina; *Una ascensió al cim central dels Bouquetins*, per R. L. S. Irving; *Una ascensió directa als Attels desde Balmhorn Hut*, per J. E. James; *El piolet a Troidheim*, per W. Cecil Slingsby; y una interessant ressenya de totes les associacions excursionistes del món, ab els anys de sa fundació, objecte de les mateixes y publicacions que editen. Conté, ademés, una *Secció de notes alpines* y una altra de notícies diverses ben interessants.

Tijdschrift van het Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap, Setembre de 1907.

Aquesta interessant publicació de Leiden conté, entre altres, els següents treballs: *Una excursió per les boniques encontrades de Boeloengan*, per E. W. F. van Walchren; *Exploracions pel SE. de Nova Guinea*, per R. L. A. Hellwig; *Investigacions sobre l'arxipèlag de les Indies Orientals*, per J. F. Niermeyer; y les acostumades seccions, totes ben importants.

Foldrajzi Közlemények, Juliol y Agost de 1907.

Aquest important Butlletí de la Societat húngara de Geografia de Budapest, comença en aquest nombre la publicació d'un treball de Lóczy Lajos sobre *Una excursió a les montanyes del Himalaia*, y altre de Nopcsa Ferenc sobre *Un viatge a Albania*, acompanyant-los diversos gravats.

Revista del Touring Club Italiano, Agost de 1907.

Publica unes informacions sobre *Els més bells punts de vista d'Italia*; unes *Ressenyes de les reunions a Trieste y Savona*, y les diferents seccions de Noves y Alpinisme de que acostuma compondre's aquesta Revista.

L'Appennino Centrale, núm. 4 d'enguany, corresponent al mes d'Agost.

Aquest butlletí bimestral, que publica el «Club Excursionisti di Jesi»

y aquesta Secció del C. A. I., conté una ressenya d'*El segon Congrès Appennino Umbro-Marchigiano*, que se celebrà en la montanya de Sant Vicino'l dia 4 d'Agost; una *Crònica d'Excursions*, y altres interessants seccions sobre alpinisme y vida de les entitats que publiquen aquest butlletí.

CRONICA DEL CENTRE

EXCURSIONS

Moltes són les excursions realitzades durant el passat mes d'Agost y lo que va de Setembre per part de diferents consocis que han recorregut per tots indrets diverses comarcades de la nostra terra.

Per creure-ho d'alguna utilitat donem a conèixer a continuació ls itineraris de les que havem tingut notícies fins avuy:

EXCURSIONS PELS ALTS PIRENEUS D'USCA (prenent per centre la vila de Venasc). Dies 6, 7 y 8 d'Agost. — Ascensió al port d'Oo (3.000 m.) (ves-sant aragonesa) per la cabana de la pleta del Cantal (1.840 m.) (ribera d'Estós).

Dies 9, 10 y 11 d'Agost. Primera ascensió al pic dels Posets (3.367 m.) desde la cabana de la Paul (1.990 m.), pujant pel glacier y xemeneya. Baixada als estanys d'Eriste, y per la breixa de Montidiego anar a pernoctar a la cabana del gran estany de les Baticielles. Retorn a Venasc per l'Escarpinosa y ribera d'Estós.

Dies 12 y 13 d'Agost. Per la cabana de la pleta d'Ardonés (1.640 m.) y collada de Castanesa, ascensió a la Tuca de Culebres o de Vallhibierna (3.070 m.) (Montanyes Malehides). Retorn a Venasc.

EXCURSIÓ PER LA VALL D'ARAN. Dies 28 y 29 d'Agost. — Desde Viella excursió a la ribera del Barredós (cabana de les Artiguetes) (1.740 m.). Visita als estanys Nere de Güerri y de Guarbes. Descens a Canejan.

EXCURSIÓ PELS ALTS PIRENEUS DE LUCHON. Dies 11, 12 y 13 de Setembre. — Desde Bagnères-de-Luchon, ascensió al port d'Oo (3.000 m.) (vessant francesa), fent nit a la cabana de l'estany d'Espingo (1.870 m.). Visita als glaciers del Cillo de la Vaca y estany glaçat d'Oo (2.675 m.). Retorn a Bagnères-de-Luchon.

Aquestes excursions foren efectuades pel nostre amic y company en Juli Soler en companyia del guia en Joseph Delmàs, de Venasc. A més,

el senyor Soler féu una exploració de la comarca de Barrancs, en la regió de les Malehides, y altres excursions per la vall aranesa.

ASCENSIÓ AL COMOLO FORNO. — Se realisà durant la primera quinzena d'Agost per part de nostres companys J. Banús y Artur Mora, que la portaren a cap prenent per punt de partida l'establiment de Caldes de Bohí. L'anada an aquesta vall la feren per la via Barcelona-Tàrrrega-Tremp-Pont de Suert, y el retorn el realisaren cap al port de Caldes, Tredós, Viella, Marignac y Bagnères-de-Luchon, arribant a Barcelona per la via francesa.

L'ascensió al Comolo Forno (3.030 m.) l'emprengueren per l'estany de Caballeros, Pleta de l'Orri y Canal del Río Malo.

Pocs dies després altre aplec de companys nostres y alguns residents en l'esmentat establiment de Caldes de Bohí repetiren ab tota felicitat aquesta interessant ascensió.

EXCURSIÓ A LES GARRIGUES Y PLA DE LLEIDA. — Efectuada per en Ceferí Rocafort, que sortí de Barcelona'l 13 d'Agost, en el tren dels directes fins a Flix, aon passà l'Ebre entre quatre y cinc de la tarda, emprnent tot seguit el camí de Bovera, qual poble atravessava a les vuit, y, continuant serra amunt, entrava a Granadella a dos quarts de deu del vespre.

Desde aquesta vila féu varies excursions als pobles comarcans Llardecans, Mayals, Almatret, etc. Se dirigí després a la Pobla de Granadella, de qual punt ne sortí a les deu del vespre del dia 17, passant a mitja nit per davant de Juncosa y Torms; a les dugues de matinada entrava a Soleràs, y a dos quarts de cinc del matí del dia 18 arplegava a Granyena la tartana del correu que per mal camí carreter va per Alcanó y Alfés, aont atravessa'l riu Set, entrant per Montoliu y Albatarrac en el pla de Lleida. Recullí curioses notes y va treure alguns clixés que donarà a conèixer tant bon punt hagi obtingut els datos necessaris dels demés pobles que componen aquella comarca tant poc visitada pels excursionistes.

Sortí de Lleida a mitg-dia del dia 18, a l'objecte de trobar-se al cayent de la tarda a Artesa ab el senyor Vidal (Eduard), pera continuar junts l'excursió per l'alta montanya.

EXCURSIÓ PER LES RIBERES DEL NOGUERA PALLARESA Y NOGUERA DE TOR, ARAN Y ALT URGELL. — La portà a cap nostre consoci n'Eduard Vidal durant els dies compresos entre'ls 18 y 29 d'Agost. Reunit el nostre company ab el senyor Rocafort a la vila d'Artesa, feren la travessia cap a Tremp y La Pobla de Segur, visitant les poblacions de Talarn, Salàs y Gerri de la Sal, tornant a La Pobla, desde aon seguiren cap a Senterada, Perves, Viu y Pont de Suert, pera continuar l'endemà cap a Barruera y Caldes de Bohí. Desde aquesta vall el senyor Rocafort se dirigí novament a La Pobla, passant pel coll d'Ertà y vall de Les Iglèsies, mentres el senyor Vidal con-

tinuava seguint aquella rivera, remontant el port de Güellicrestada, y davallant per la rivera del Valarties vers la vall aranesa, aon se trobà ab nostre benvolgut consoci en Juli Soler, fent diverses excursions per tota la rivera del Garona desde Pont de Rey fins a Salardú, y remontant tota la vall de l'Artiga de Lin fins al mateix port de La Picada (2.460 m.) pera gaudir de l'imponderable espectacle d'una visió de les Montanyes Malehides.

El dia 25 va sortir novament nostre company de la vall aranesa, y pel Pla de Beret y Montgarri retornà a les vores del Noguera-Pallaresa vers Esterrí d'Aneo y Sort, desde ont, ajuntat altra vegada ab el senyor Rocafort, se dirigí cap a Rialp, Sant Joan de l'Herm, Castellbò y Seu d'Urgell; y mentres aquest darrer se dirigia vers l'Urgellet y comarca Baridana, el senyor Vidal continuà'l seu itinerari Segre avall cap a Organyà, Coll de Nargó, Oliana, Pons, Torà y Calaf, desde on retornà a Barcelona per la via ferrada, arribant-hi a la tarda del dia 29.

ASCENSIONS AL PIC D'ANETO (MONTANYES MALEHIDES). — Varies són les ascensions realitzades durant aquest estiu al colós del nostre Pireneu (3.404 metres) per part de diferents senyors consocis.

El nostre company D. Alfons Par féu aquesta ascensió'l dia 10 d'Agost desde la xamosa vila de Bagnères-de-Luchon, passant per la vall de la Pique y port del Bom cap a la rivera de l'Essera y cabana o jaç de la Renclosa, desde ont, a l'endemà, pujà pel Portilló y geleres del coll de Coronas fins al cim d'Aneto. La davallada la realisà pel costat SO. de la gelera de Coronas vers la foresta de Vallhibierna y vall de Venasc. Desde la vila de Venasc se dirigí'l dia següent altra vegada cap a Luchon, passant pel port de la Glera.

L'ascensió al pic d'Aneto l'havien efectuat ja enguany el dia 26 de Juliol nostres consocis senyors Pena y Barrie, acompanyats dels germans senyors Cusins, y la repetiren el dia 11 d'Agost nostres amics senyors Romaní, Puget, Masriera y Vedruna, encara que fent itineraris diferents dels del senyor Par.

ASCENSÍO AL PIC DE TAILLON. — La realisà també nostre consoci don Alfons Par el dia 22 d'Agost desde l'Hotel du Cirque, en el mateix Circ de Gavarnie. Sortí, acompanyat d'un guia, a un quart de set del matí vers les escales dels Serradets, y en una hora féu la fortíssima pujada de dits graons. A les 7'55 trobà la font dels Serradets en el primer ample graó dels tres que formen les parets del Circ. Pujant sempre, atravessaren la gelera que'ls portà a la Bretxa de Roland, y d'allí, pel port d'Aragó, seguiren la cornisa superior, vorejant el Circ y assolint el Pic Taillon (2.146 m.) a les onze. La davallada l'emprengueren a les dugues desde sota la Bretxa per la gran gelera de Taillon cap al camí de Bujaruelo, arribant novament a l'Hotel a un quart de cinc de la tarda.

EXCURSIONS PER LA COSTA EMPORDANESA, — Nostre consoci D. Antoni

Bartumeus ha realitzat una vistosa tanda de passeigs y excursions per la costa empordanesa baix els següents itineraris, que anà desgranant en els dies compresos entre 'ls 16 d'Agost y 12 de Setembre darrers:

Figueres, Castell d'Empuries, abadia de Vilabertran, Roses.

De Roses a Cadaqués, per la carretera y pel camí de la drecera. Cadaqués. Població, port, platges, cova dels Capellans, rec y platja de Sa Bolla, far. Platja de Sa Arenella, platja Confitera, Els Cayals, Port Lligat.

De Cadaqués a Puigfarral. Als Bufadors. Al rec de l'Infern. Al Mas del Rabasser de Dalt, y d'aquest al grandió cercle de Tudela y Francalus, darrera del Cap de Creus. Al bosc de la Birba, als Nou Recs, rec de Timbes y cala Taballera. Al Mas del Rabasser de Baix, al grandió pla de sobre Portaló, rec y cala de Portaló, tornant pel rec de Deulovol. A cala Prona, pel Rabasser de Dalt, rec de cala Serena y rec de cala Prona. A cala de Jònculs (entre Cadaqués y Roses), visitant la Cova del Pelegrí, rec de l'Espunya, el grandió Cap de Norfeu, les Coves de Norfeu y d'en Riera, la gran roca de Versalles, l'esplèndit Clot des Bosc, la cala de Jònculs y la platja del Canadell.

De Port Lligat a Cap de Creus, passant per la badia de Guillola, cala Torta, cala Bona, cala Jugadora, cala Fredosa, grandiosa cova de l'Infern, y Cap de Creus.

De Cadaqués a Cap de Creus per terra. Regió de Cap de Creus: grandiosos espectacles de montanya; cales del Camallerís, Culleró, Culip, cala d'Agulles, Tudela, Portaló, Taballera, Galladera y cala Prona.

De Cadaqués a la Selva de Mar. Port de la Selva, Sant Pere de Roda, Sant Salvador, ermita de Santa Elena, poble de La Vall, Selva de Dalt.

De la Selva de Mar a Cap de Creus. Port de Reig, cales de Clisques, Bol Nou, Cativa y Taballera. Desde Taballera a Cap de Creus, ja són esmentades.

De Cadaqués a La Escala. Grandió golf de Roses, costa de La Escala, ab les coves de Montgó, les tres Cambres y la Foradada. Ruines d'Empuries y poble de Sant Martí d'Empuries.

Moltes altres han sigut les excursions realitzades durant aquest estiu per part de nostres consocis, entre les quals hem de citar les del senyor Rius y Matas per les valls del Pallaresa y de Caldes y regió lacustre de Capdella; la dels senyors Serra y Pagès y Martí y Julià per la Cerdanya y comarca bergadana; la cacera organísada a la regió de les Malehides pels companys Mitjans, Gosch, Soler, Guasch y altres; la dels senyors Brocà, Puig y Cadafalch y Gudiol, feta pera estudis de l'alta montanya; y moltes d'altres realitzades per diferents consocis cap a altres indrets de l'alta y baixa Catalunya.

El CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA sols se declara responsable de lo contingut en la *Secció Oficial* del seu BUTLLETÍ, deixant íntegra als respectius autors la responsabilitat dels treballs firmats.